

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-1-06>

УДК 351.21

Богдан Юрійович Куц

*аспірант кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування
ННІ «Інститут державного управління»
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9009-3970>*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬСТВА У ПИТАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація. Проаналізовано особливості взаємодії інститутів публічної влади та суспільства у питанні екологічної безпеки Харківського регіону. Зокрема, узагальнено наукові уявлення щодо взаємодії інститутів публічної влади та суспільства у питанні екологічної безпеки територій сільських громад та виокремлено їх особливості, наведено приклади по Харківській області.

Ключові слова: *публічна влада, суспільство, екологічна безпека, території сільських громад, Харківська область.*

Постановка проблеми. Проблематика екологічної безпеки надзвичайно актуальна для сільських територій України та Харківщини, зокрема. На стійкість екосистеми України впливає група різноманітних факторів: катастрофічне забруднення повітря, води, ґрунтів. Це обумовлено надмірним скупченням об'єктів хімічної та нафтогазової промисловості, Чорнобильською аварією у 1986 р., проблемністю виробництва боєприпасів, їх зберігання та знищення тощо.

Утім, не лише в Україні, але й в інших країнах світу спостерігаються ознаки глобальної екологічної кризи. Незважаючи на величезні наукові досягнення, на високий рівень нових технологій, екосистеми різних країн світу достатньо вразливі з точки зору екологічної безпеки.

В Україні спостерігається нераціональне використання природних ресурсів, водних басейнів, сільськогосподарських земель [3].

Як цитувати: Куц Б. Ю. Особливості взаємодії інститутів публічної влади та суспільства у питанні екологічної безпеки Харківського регіону. *Державне будівництво*. 2022. № 1(31). С. 68–76. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-1-06>

In cites: Kuts, B.Y. (2022). Features of interaction of public authorities and society on the issue of ecological safety of Kharkiv region. *State Formation*, 1(31), 68–76. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-1-06> [in Ukrainian]

© Куц Б. Ю., 2022

Система поводження з побутовими та промисловими відходами є неефективною. Бойові дії, що спричинені російською агресією та тривають на східних територіях України з 2014 р., також спричиняють негативний вплив на екологічний стан довкілля [5].

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Теоретичні та практичні аспекти публічного управління взаємодії інститутів публічної влади та суспільства досліджували науковці різних галузей знань, зокрема: Е. Афонін, В. Бакуменко, Т. Бельська, Т. Бутирська, І. Лопушинський, В. Мартиненко, В. Сичова, Ю. Сурмін та ін. У той же час особливості взаємодії інститутів публічної влади та суспільства у питанні екологічної безпеки територій, Харківської області зокрема, висвітлена в науковій літературі ще не повною мірою.

Метою статті є узагальнення наукових уявлень щодо взаємодії інститутів публічної влади та суспільства у питанні екологічної безпеки територій Харківського регіону та виокремлення її особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територія Харківщини суттєво потерпає від забрудненості повітря, ґрунтів, води тощо. Питання забрудненості річок також є великою проблемою для території Харківського регіону. Адже Харківська область має надзвичайно низьку забезпеченість водними ресурсами, посідаючи 24 місце серед областей України за цим показником [9, с. 10].

На жаль, в останні роки спостерігається катастрофічне забруднення річки Уди, яка є притокою найбільшої ріки Харківщини – Сіверського Дінця. Водні ресурси річки Уди використовуються багатьма територіальними громадами сільських територій Харківщини. Річка Уди зазнавала найбільшого антропогенного навантаження через скид забруднених вод. Саме тому в останні роки на Харківщині відбулося багато екологічних протестних акцій, пов'язаних із забрудненням цієї річки.

У цілому, екологічні проблеми призвели до активізації громадських рухів на захист довкілля в Україні та на Харківщині, зокрема. Втім, досить часто зустрічалися випадки, коли владні органи сільських територій ігнорували ініціативи громадськості у питанні захисту екосистеми.

Відповідно, набуває важливості проблема формування ефективних практик взаємодії між органами влади та громадськістю задля успішності екологічних ініціатив на сільських територіях.

Екологічна безпека територій сільських громад надзвичайно важлива для сучасної України. Під екологічною безпекою мається на увазі відсутність

небезпечних загроз і для людини, і для довкілля. Задля безпечності довкілля законодавством встановлюються певні критерії, стандарти, нормативи, у відповідності з якими оцінюється стан навколишнього середовища. Мова йде насамперед про відсутність забрудненості довкілля (його чистоту), про його ресурсомісткість (невиснаженість), про екологічну стійкість та ін.

Екологічна безпека є одним із найвищих пріоритетів для життєдіяльності людини. На жаль, в Україні, як зазначається в «Стратегії національної безпеки України»: «погіршуються середовище життєдіяльності, якість повітря, питної води, продуктів харчування, що впливає на життя та здоров'я людей» [5].

Україна займає 60 місце у світі відповідно до Індексу екологічної ефективності (Environmental Performance Index). Згідно з цим Індексом, найгірші показники становлять такі категорії: «якість атмосферного повітря, умови для збереження біорізноманіття, стан екосистемних послуг, санітарія та управління відходами» [1].

В Україні спостерігається доволі критична ситуація з перероблення та утилізації тих відходів, які спричиняють екологічні загрози. Так, «щороку утворюється близько 500 млн. тонн різних відходів (промислових, небезпечних, побутових, відходів виробництва продукції сільського господарства тощо); обсяги накопичення відходів – більш як 13 млрд. тонн» [Там само]. Адже, як наголошують Н. Статівка і М. Бублій, держава повинна опікуватися діяльністю в напрямі підвищення якості життя й поліпшення соціальних показників, збільшуючи соціальну спрямованість стратегічних планів, використовуючи наявні інструменти і підходи [4, с. 19].

Негативний вплив на екологічний стан довкілля спричиняють також бойові дії, що виникли внаслідок російської агресії, та тривають на східних територіях України з 2014 р. [5], а з 24 лютого 2022 р. перейшли в активну гарячу фазу вже на багатьох територіях України. Так, тільки з 2014 по лютий 2022 рр. через збройну агресію Російської Федерації проти України, згідно з даними ООН, «зруйновані екосистеми на території щонайменше 530 тис. га, у тому числі у 18 природоохоронних територіях загальною площею 80 тис. га» [1]. Території Донецької та Луганської областей знаходяться на порозі екологічної катастрофи. Причиною цьому є забруднення ґрунту, води, повітря, що сталося через затоплення вугледобувних підприємств на окупованих територіях України. Неконтрольоване затоплення шахт призводить до погіршення якості питної води, до небезпечного забруднення підземних вод.

Критична ситуація з екологічною безпекою територій сільських громад спостерігається також на Харківщині. Сільські території Харківської області потерпають від забрудненості повітря, ґрунтів, води тощо.

Найбільше забруднюють атмосферне повітря Харківщини підприємства, що займаються постачанням електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 70,93 тис. тонн. На другому місці у регіоні по викидах забруднених речовин в атмосферне повітря – підприємства добувної промисловості та підприємства з розроблення кар'єрів: 12,59 тис. тонн [9, с. 10].

Проблемними є й питання радіаційної безпеки для територій Харківської області. Радіація здійснює вплив на здоров'я людини за рахунок дії іонізуючого випромінювання, яке спричинене штучними та природними джерелами іонізуючого випромінювання (ДІВ). На кінець 2020 р. на території Харківської області знаходилося 355 підприємств, організацій та установ, які використовують штучні ДІВ (джерела іонізуючого випромінювання): у промисловості та науково-дослідних установах – 65, у лікувально-профілактичних закладах – 290. Штучні джерела іонізуючого випромінювання найчастіше використовують у медичних закладах. Станом на 31.12.2020 р. у Харківській області було зареєстровано 2 478 одиниць штучних джерел іонізуючого випромінювання (ДІВ), з них ізотопних ДІВ – 1 001 одиниць, пристроїв, що генерують іонізуюче випромінювання – 1 477 одиниць [9, с. 150-151]. Окрім того, на Харківщині є пункти захоронення радіоактивних відходів, зокрема, «Об'єднання «РАДОН».

Для територій сільських громад Харківщини доволі важливими є водні ресурси, забрудненість яких, на жаль, досить висока.

Харківська область розташована на вододілі двох річкових басейнів: Дону (річка Сіверський Донець), що займає приблизно 2/3 території, та Дніпра, що займає 1/3 території регіону [9, с. 10].

Ріка Сіверський Донець є найбільшою річкою Харківщини. У Харківській області шість середніх річок: Оскіл, Уди, Лопань, Мерла, Оріль, Самара. Решта річок області відноситься до категорії малих.

Харківська область має надзвичайно низьку забезпеченість водними ресурсами та посідає 24 місце серед областей України за цим показником (1,8 % від загальних водних ресурсів України з урахуванням припливу від суміжних територій) [9, с. 10]. Тому важливо не допускати забруднення річок.

Проблема забруднення річок Харківщини переважно полягає в тому, що майже всі очисні споруди працюють з відхиленнями. Очисні споруди міст, які є

центрами територіальних громад сільських територій (Ізюм, Чугуєв, Богодухів, Красноград, Первомайський, Балаклія, Валки, Зміїв) вже давно потребували реконструкції або капітального ремонту. Внаслідок цього недостатньо очищені води скидаються до річок Сіверський Донець, Уди, Мерла, Харків, Берестова, Оріль, Мжа [9, с. 192], що негативно впливає на територію Харківщини.

Останніми роками спостерігається катастрофічне забруднення річки Уди, яка є притокою найбільшої річки Харківщини – Сіверського Дінця. Річка Уди зазнавала найбільшого антропогенного навантаження через скид забруднених вод. Саме тому в останні роки на Харківщині відбулося багато екологічних протестних акцій, пов'язаних із забрудненням цієї річки.

Притоками річки Уди є дві річки: Лопань та Харків, що протікають через мегаполіс-мільйонник – місто Харків. Водні ресурси річки Уди використовуються різними територіальними громадами Харківщини.

Проблема забрудненості річки Уди багатоаспектна. Так, у річку Уди потрапляють скиди з міських очисних споруд № 2 (Безлюдівська станція біологічної очистки) [9, с. 192]. Ці скиди формують вміст азоту амонійного, азоту нітритного, нафтопродуктів в річці Уда [8, с. 193].

Окрім зазначених проблем, в останні роки значною проблемою для річки Уди став скид неочищених стічних вод з Темнівської виправної колонії № 100. Забруднення річки Уди пов'язане з діяльністю підприємства з переробки пластикових пляшок на вторсировину, в якому працюють ув'язнені Темнівської виправної колонії [7]. Темнівська виправна колонія розташована недалеко від берега річки Уди.

Забруднення річки пластиком спостерігається на територіях трьох територіальних громад Харківщини з 2015 р.: на сьогодні це Зміївська, Безлюдівська та Новопокровська територіальні громади. Відсутність фільтрів попереднього очищення для викидів спричиняє катастрофічне забруднення і річки, і сільських територій. Мешканці сільських територій, що розташовані біля річки Уди, перед владними органами періодично висували вимоги, щоб у Темнівській виправній колонії на підприємстві терміново встановили очисні фільтри. Також мешканці вимагали розчистити річку від відходів пластику.

Означена ситуація призвела до активізації громадських рухів на захист річки Уди на Харківщині. Втім, зустрічалися випадки, коли владні органи певним чином ігнорували ініціативи громадськості у питанні захисту екосистеми. Це призвело лише до посилення екологічних протестних акцій з боку громадськості.

Врешті, перевірки діяльності підприємства з переробки пластику стали вимагати представники органів влади трьох сільських територіальних громад на Харківщині – Зміївської, Безлюдівської та Новопокровської.

Комісія екологічної інспекції у березні 2021 р. здійснила перевірку діяльності підприємства з переробки пластику у Темнівській виправній колонії. Крім того, було взято проби води з річки Уди екологами, яких запросила ініціативна група. Виявилося, що річка Уди засмічена у багатьох місцях. Причому, багато відходів накопичується саме біля виправної тюремної установи – Темнівської колонії.

Оскільки з боку органів місцевої влади не спостерігалось активних дій щодо усунення екологічних загроз, пов'язаних із забрудненням річки Уди, знову стала протестувати громадськість. Так, 13.05.2021 р. відбувся пікет біля Регіонального управління кримінальних покарань, якому підпорядковується Темнівська виправна колонія. Учасники пікету заявили, що саме підприємство виправної колонії скидає пластик в річку Уди. У Темнівській виправній колонії цього й не заперечували: у них існують проблеми з каналізацією.

У травні 2021 р. на річці Уди утворився цілий «острів» зі сміття біля селища Бабаї. Волонтери організували акцію «Чисті Уди» для розчищення річки від «островів» сміття. Це сміття волонтери розчищали у травні 2021 р. три суботи поспіль. «Понад 20 тонн сміття дістали з річки», – зазначив організатор акції, громадський активіст Артем Приходько [8].

Черговий екологічний пікет відбувся вже під приміщенням Харківської обласної адміністрації 10 червня 2021 р. Саме в цей день відбувалося пленарне засідання сесії Харківської обласної ради. Тому еко-активісти прагнули звернути увагу владних органів на засмічення шкідливими речовинами річки Уди, через що страждають прилеглі території. Зокрема, вони вимагали звернутися місцевим органам влади до Міністерства юстиції України з вимогою виділити кошти на очисні споруди для Темнівської виправної колонії [6].

Врешті, через постійний тиск громадськості, влада стала реагувати на ситуацію забруднення річки Уди. У Харківській обласній раді 03.08.2021 р. відбулося засідання робочої групи з вирішення проблемних питань щодо забруднення річки [11]. Також робоча група розглянула питання, які стосуються чистоти водних ресурсів Харківщини.

Під час засідання було зазначено, що постійна комісія Харківської обласної ради з питань екології підтримала питання проведення моніторингу природних ресурсів на території області. Зокрема, мова йшла про те, щоб моніторинг здійснювати за допомогою супутникового спостереження.

Проблема забруднення річки Уди також розглядалася депутатами Харківської обласної ради на засіданні комісії з питань екології у вересні 2021 р. Згідно з інформацією від органів обласної прокуратури, було порушено кримінальне провадження щодо трьох працівників Темнівської виправної колонії, – заявив Голова комісії Олександр Кухар [10]. Також було зазначено, що виділено державні кошти на розробку попереднього проєкту реконструкції очисних споруд Темнівської виправної колонії.

Таким чином, представники органів влади пішли назустріч громадськості задля підтримки важливих екологічних ініціатив, які спрямовані на вирішення нагальних проблем із забезпечення екологічної безпеки для мешканців Харківщини.

У цілому, побудова ефективних комунікацій та співпраця органів влади Харківщини з мешканцями територіальних громад у питанні безпечності довкілля здатні створити умови для сталого розвитку сільських територій, адже ефективність комунікації між органами влади багато в чому зумовлена механізмами зворотного зв'язку між громадянами та владою [2, с. 33].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, проблематика екологічної безпеки для територій України та Харківської області, зокрема, є надважливою. Проблеми зміни клімату, атмосферного забруднення, забруднення річок, радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської аварії та ін. негативно впливають на стійкість екосистеми.

У вирішенні питань захисту довкілля набуває важливості взаємодія влади та суспільства, яка не завжди є ефективною. Останніми роками на Харківщині відбулося багато протестних акцій, пов'язаних із катастрофічним забрудненням річки Уди, яка зазнавала найбільшого антропогенного навантаження через скид забруднених вод. Врешті, представники органів влади пішли назустріч громадськості задля підтримки важливих екологічних ініціатив, які спрямовані на вирішення нагальних проблем із забезпечення екологічної безпеки для мешканців Харківського регіону. Відповідно, частково налагодився діалог між громадськістю та владними органами з приводу забруднення річки Уди. Втім, до ефективного вирішення проблеми ще далеко.

Подальші дослідження будуть корисними в напрямку побудови ефективних комунікацій та дієвих механізмів співпраці органів публічної влади з мешканцями територіальних громад у питанні безпечності довкілля, Харківщини зокрема, що сформує умови для сталого розвитку сільських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кабінет Міністрів України. *Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#n17>.
2. Михайловська О. В. Теоретичні аспекти комунікаційної взаємодії в науці публічного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2020. Вип. 4. С. 32–37. DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.20.04.04>
3. Остафійчук Я. Соціоекологічні проблеми розвитку сільських територій: сучасний вимір та перспективи вирішення. 2014. 3. С. 379–387. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20143\(107\)/sep20143\(107\)_379_OstafiychukYV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_379_OstafiychukYV.pdf).
4. Статівка Н. В., Бублій М. П. Генезис наукових уявлень про роль держави в управлінні соціально-економічним розвитком. *Теорія та практика державного управління*. 2020. Вип. 4. С. 16–23. DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.20.04.02>
5. Стратегія національної безпеки України. 2020. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
6. Суспільне. Новини. «Годі ховати голови в пісок»: під Харківською облрадою – потрійний пікет. 2021. URL: <https://suspilne.media/138060-godi-hovati-golovi-v-pisok-pid-harkivskou-oblradou-potrijnij-piket/>.
7. Суспільне. Новини. Забруднення річки Уди: екологи перевіряють діяльність цеху з переробки пластику в колонії. 2021. URL: <https://suspilne.media/117107-zabrudnenna-ricki-udi-ekologi-pereviraut-dialnist-cehu-z-pererobki-plastiku-v-kolonii/>.
8. Суспільне. Новини. Харків'яни третю суботу поспіль розчищають річку Уди. 2021. URL: <https://suspilne.media/134877-harkivani-tretu-subotu-pospil-rozcisaut-ricku-udi/>.
9. Харківська обласна державна адміністрація. Екологічний паспорт Харківської області на 2020 рік. 2021. URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1110/110928/Attaches/ekologichniy_pasport_harkivskoyi_oblasti_za_2020_rik.pdf?sv.
10. Харківська обласна рада. Відбулось засідання комісії з питань екології. 2021. URL: <http://oblrada.kharkov.ua/ua/press-center/news/27039-vidbulos-zasidannya-komisiji-z-pitan-ekologiji>.
11. Харківська обласна рада. Темнівська колонія припинила скидання нечистот в річку Уди. 2021. URL: <http://oblrada.kharkov.ua/ua/press-center/news/26786-temnivska-koloniya-privinila-skidannya-nechistot-v-richku-udi>.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2022 р.

Стаття рекомендована до друку 21.06.2022 р.

Kuts B. Y.

Graduate student of the Department of Regional Management and Local Self-Government, Educational and Scientific Institute "Institute of Public Administration" of Kharkiv National University named after V.N. Karazin, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-9009-3970>

FEATURES OF INTERACTION OF PUBLIC AUTHORITIES AND SOCIETY ON THE ISSUE OF ECOLOGICAL SAFETY OF KHARKIV REGION

Annotation. Peculiarities of interaction between public authorities and society in the field of ecological safety of rural communities, Kharkiv region, in particular, scientific ideas on the interaction of public authorities and society in the field of ecological safety of rural communities and highlight their features, examples of Kharkiv region.

Keywords: public authority, society, ecological safety, territories of rural communities, Kharkiv region.

REFERENCES

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. Stratehiia ekolohichnoi bezpeky ta adaptatsii do zminy klimatu na period do 2030 r. (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#n17>.
2. Mykhailovska, O.V. (2020). Teoretychni aspekty komunikatsiinoi vzaiemodii v nauksi publicznego upravlinnia [Theoretical Aspects of Communication Interaction in the Science of Public Administration]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and practice of Public Administration*, 4, 32–37. DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.20.04.04> [in Ukrainian].
3. Ostafiichuk, Ya. (2014). Sotsioekolohichni problemy rozvytku silskykh terytorii: suchasnyi vymir ta perspektyvy vyrishennia. 3, 379–387. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20143\(107\)/sep20143\(107\)_379_OstafiychukYV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_379_OstafiychukYV.pdf) [in Ukrainian].
4. Stativka, N.V., Bublil, M.P. (2020). Henezys naukovykh uiavlenn pro rol derzhavy v upravlinni sotsialno-ekonomichnym rozvytkom [Genesis of Scientific Ideas About the Role of the State In Managing Socio-Economic Development]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and practice of Public Administration*, 4, 16–23. DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.20.04.02> [in Ukrainian].
5. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy (2020). Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].
6. Suspilne. Novyny. (2021). «Hodi khovaty holovy v pisok»: pid Kharkivskoiu obradoiu – potriyni piket. URL: <https://suspilne.media/138060-godi-hovati-golovi-v-pisok-pid-harkivskou-obradou-potrijnij-piket/> [in Ukrainian].
7. Suspilne. Novyny. (2021). Zabrudnennia richky Udy: ekolohy pereviriaut diialnist tseku z pererobky plastyku v kolonii. URL: <https://suspilne.media/117107-zabrudnenna-richki-udi-ekologi-pereviraut-dialnist-cehu-z-pererobki-plastiku-v-kolonii/> [in Ukrainian].
8. Suspilne. Novyny. (2021). Kharkiviany tretiu sobotu pospil rozchyschchaut richku Udy. URL: <https://suspilne.media/134877-harkiviani-tretu-sobotu-pospil-rozcisaut-richku-udi/> [in Ukrainian].
9. Kharkivska oblasna derzhavna administratsiia. (2021). Ekolohichni pasport Kharkivskoi oblasti na 2020 rik. URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1110/110928/Attaches/ekologichniy_pasport_harkivskoyi_oblasti_za_2020_rik.pdf?sv [in Ukrainian].
10. Kharkivska oblasna rada. (2021). Vidbulos zasidannia komisii z pytan ekolohii. URL: <http://oblrada.kharkov.ua/ua/press-center/news/27039-vidbulos-zasidannya-komisiji-z-pitan-ekologiji> [in Ukrainian].
11. Kharkivska oblasna rada. (2021). Temnivska koloniia prypynyla skydannia nechystot v richku Udy. URL: <http://oblrada.kharkov.ua/ua/press-center/news/26786-temnivska-koloniya-prypynila-skydannya-nechystot-v-richku-udi> [in Ukrainian].

The article was received by the editors 21.05.2022.

The article is recommended for printing 21.06.2022.